

Obecná východiska tématu

NÁBOŽENSTVÍ A MIGRACE

Tomáš Havlíček

Předkládaná studie se pokusí načrtnout hlavní rysy dlouhodobého vzájemně se ovlivňujícího vztahu mezi náboženstvím a migrací. Migrace obyvatel se týká pohybu lidí z jednoho místa na druhé, který je často způsoben různými faktory, jako jsou politické konflikty, ekonomické příležitosti, podmínky životního prostředí a sociální dynamika. Tento pohyb může být dobrovolný nebo vynucený a může významně ovlivnit jak oblasti, které lidé opouštějí, tak místa, kam se stěhují, což má často významný dopad na politické rámce, ekonomický rozvoj, demografické změny a v neposlední řadě proměňuje sociální, resp. náboženské prostředí jak ve zdrojové, tak i cílové oblasti. Migrace¹ může probíhat v rámci jednoho státu (vnitřní migrace), ale i mezi státy či makroregiony (zahraniční, mezinárodní migrace). Pro účely tohoto článku se zaměříme především na mezinárodní migraci, která v posledních desetiletích významně roste, a také na roli náboženství v to především jeho proměny v cílovém státě.

Klíčovým rámcem pro pochopení migračních vzorců byl zvolen koncept „push“ a „pull“ faktorů. „Push“ faktory odhánějí jedince nebo skupiny obyvatel z jejich původního místa díky nepříznivým podmínkám jako jsou například politické, etnické či náboženské konflikty, ekonomická nouze atd. Naproti tomu „pull“ faktory přitahují obyvatele do nových, cílových oblastí nabídkou lepších příležitostí nebo zlepšených životních podmínek,² a to včetně praktikování náboženství v cílovém státě nebo oblasti. V této souvislosti je nutné zmínit, že náboženství často není jediným push nebo pull faktorem, ale migrace je formována také politickými, ekonomickými, environmentálními a dalšími motivy. Přesto je také nutné zmínit, že i přes velmi intenzivní výzkum migrace a jejích dopadů na zdrojový i cílový region je tematika náboženství v souvislosti s migrací poměrně opomíjena. Tento článek se pokusí tuto

mezeru částečně vyplnit a představit ve stručné formě náboženskou dimenzi v migračních procesech, a to především proměnou cílového státu (Česko) velmi výraznou ukrajinskou migrací hlavně po začátku druhé fáze ruské válečné agrese na Ukrajině v roce 2022.

Role náboženství v rámci migrace

Rozlišení mezi dobrovolnou a nucenou migrací je také zásadní pro pochopení specifických rolí náboženství. Pokud náboženství působí jako „push“ faktor, například skrze pronásledování, obvykle vede k nucené migraci. V takových případech je primární motivací přežití a bezpečnost a náboženství se stává zdrojem odolnosti a identity tvář v tvář traumatu.³ Naopak, když náboženství působí jako „pull“ faktor, například hledáním náboženské svobody (může se jednat i o push faktor)

nebo spojením se s etablovanými komunitami, často přispívá k dobrovolné migraci. Zde má migrant větší možnost volby destinace, která odpovídá jeho duchovním a komunitním aspiracím. Toto rozlišení je klíčové pro politiky, neboť pro nucené migranty je prioritou ochrana a humanitární pomoc, zatímco pro dobrovolné migranty se intervence zaměřují na usnadnění integrace do rozmanitých religiálních krajín.⁴

Specifickou kategorií představuje dobrovolná a cílená migrace za účelem šíření daného náboženství. Hlavním „pull“ faktorem migrace je v tomto případě touha předat a šířit konkrétní náboženství migrantů v cílovém regionu. Tyto misijní aktivity se odehrávaly ve velkém měřítku především v rámci křesťanství v koloniálním období, kdy migranti z Evropy misijně působili hlavně v Severní i Latinské Americe a také Subsaharské Africe. Jako Češi takto cíleně migrovali například představitelé Jednoty bratrské často do odlehklých částí amerického a afrického kontinentu⁵ nebo jezuité do Latinské Ameriky.⁶ V současnosti tyto misijní aktivity nadále pokračují, ale zdrojové i cílové oblasti se často prolínají. Velmi aktivní v misijní migraci jsou dnes Američané a také Jihokorejci.⁷

Nedávný výzkum Pewova výzkumného centra⁸ představil náboženskou skladbu mezinárodních migrantů po roce 2020, kteří dnes žijí v jiném státě, než se narodili. Téměř polovinu všech migrantů tvoří křesťané (47 %), následováni muslimy (29 %), hinduisty (5 %) a buddhisty (4 %). Pouze 13 % všech mezinárodních migrantů tvoří obyvatelé bez náboženského vyznání. Přepočteme-li tyto hodnoty na podíly náboženství v rámci celosvětové populace, tak křesťané vykazují o 17 % vyšší migraci než

Poznámky

- 1 Scholten, P., ed. (2022): *Introduction to the Migration Studies. An interactive Guide to the Literatures on Migration and Diversity*. IMISCO Research Series. Springer.
- 2 Sanders, J. B., Fiddian-Qasbiyeh, E., Snyder, S. (eds.) (2016): *Intersections of Religion and Migration. Issues of the Global Crossroads*. Palgrave Macmillan, New York.
- 3 Tamtáš.
- 4 Havlíček, T., Klingorová, K. (2023): Religious landscape. Semotanová a kol., *Historical Geography in Czechia. Themes*

and Concepts. *Historische Geographie*, sv. 5. LIT Verlag, Wien, s. 169–182.

- 5 Březinová, T. (2022): *Moravské šlépěje ve světě. Po stopách Moravských bratří*. Olympia, Praha.
- 6 Koláček, J. (2000): *Samuel z Trutnova*, Refugium, Velehrad.
- 7 Beláňová, A., Havlíček, T., Klingorová, K., Vojtíšek, Z. (2019): Building Church and Doing Mission in a 'Religiously Indifferent' Country: Korean Protestant Churches in Czechia. In: *Journal of Religion in Europe*, 12 (3): 310–335.

„Imigranti a uprchlíci vítáni“ – Kresba Marie s Ježíšem a Josefa na útěku do Egypta na fotografii bohužel nevynikla. Foto: prezentace katolického kostela v Atlantě.

Tento článek prošel recenzním řízením.

jejich celosvětový podíl. Ještě vyšší hodnoty však zaznamenávají židé, z nichž 20 % žije ve státě, ve kterém se nenarodili. Ovšem celosvětově je tento dopad malý, protože židé tvoří pouze 0,2 % populace. Muslimové vykazují 25 % celosvětového obyvatelstva a muslimští migranti pak s hodnotou 29 % představují téměř podobný podíl v rámci náboženské migrace. Naopak hinduističtí migranti představují jen jednu třetinu jejich podílu (15 %) na světové populaci. Také obyvatelé bez vyznání tvoří větší podíl na populaci (23 %) než je jejich podíl na migraci v rámci náboženské kategorie (13 %).

Pouze velmi obecně lze pak vysledovat roli náboženství v tomto procesu, protože se často jedná o vícefaktorovou (etnickou, politickou, ekonomickou atd.) migraci. Migrační rámce v hlavních náboženstvích však částečně existují. Mezinárodní migranti tedy často následují svoji religiozní identitu a migrují do státu s většinou podobným náboženstvím. Muslimové do Saudské Arábie a dalších států Perského zálivu, židé do Izraele a křesťané pak do Severní Ameriky a Evropy. Existují však i výjimky, a to především v případě muslimských migrantů do (z jejich perspektivy) křesťanské, resp. „nenáboženské“ Evropy, kde díky mezinárodní migraci v posledních desetiletích stoupl podíl muslimů na více než 7 % v evropské populaci. Přesto stále více než polovinu (56 %) těch, kteří migrují do Evropy, tvoří křesťané.

Migranti si tak s sebou nesou své náboženské identity a jejich víra není během přesunu odložena. Tato přenositelnost znamená, že náboženské praktiky a přesvědčení jsou nedílnou součástí migračního procesu. Migranti aktivně čerpají, přizpůsobují, a dokonce doplňují své náboženské přesvědčení a postoje, aby se dokázali částečně integrovat v jejich novém, cílovém státě. Migranti v cílové oblasti tedy obvykle přizpůsobují předchozí praktiky, přijímají nové a obecně rozšiřují své náboženské postoje. To by mohlo znamenat používání známých ná-

boženských symbolů novými způsoby nebo dokonce jejich konverze k jinému náboženství. Výsledkem je často nárůst vnitřní i vnější náboženské plurality, kde se náboženská praxe jednotlivce nebo komunity stává rozmanitější a komplexnější.⁹ Ovšem na druhé straně to může vést – z důvodu nejistoty v novém prostředí – i k uzavření do často exkluzivních náboženských subjektů. Jejich integrace v nové cílové zemi je pak ztížena.¹⁰

Náboženská elasticita jako mechanismus v procesu migrace je zásadní strategií v integraci v novém prostředí. Migrace je ze své podstaty rušivá, vytváří nejistotu a potřebu přizpůsobení se novému prostředí. Tradiční sociální sítě a kulturní podpory mohou chybět nebo být oslabeny. Náboženství jako přenositelné a hluboce osobní pak může tuto nejistotu pomoci překonat.

Náboženství imigrantů na příkladu Ukrajinců v Česku

Česká náboženská krajina je tedy v důsledku imigrace značně diverzifikována.¹¹ Diverzifikace náboženství v Česku souvisí s úbytkem tradičních církví a nárůstem menších, například pravoslavných a evangelikálních společenství a nových náboženských hnutí a právě tyto náboženské společenství rostou také díky imigraci do Česka. Tito migranti pak vykazují mnohem vyšší religiozitu, a tím mění i význam náboženství v české společnosti. V geografickém rozložení největších komunit migrantů v Česku existují značné rozdíly. V Praze se koncentrují cizinci pocházející z Ukrajiny, Ruska a USA, zatímco například Vietnamci jsou v Česku rozmístěni poměrně rovnoměrně s vyšší koncentrací na hranicích s Německem (Saskem) a také Slováci s vyšší koncentrací ve větších městech. Většina těchto migrantů si ponechávají svoji religiozitu přijatou ve zdrojovém státě. Pouze Vietnamci po počáteční sekularizační fázi zažívají nárůst religiozity, a to jak tradičně směrem k buddhismu, tak i ke křesťanství.¹²

Největší komunitu migrantů v Česku představují Ukrajinci, kterých zde trvale, přechodně či dočasně žije okolo 600 tisíc a tvoří již 5 % obyvatel Česka. Více než dvě třetiny ukrajinských migrantů se hlásí k náboženské identitě: 55 % Ukrajinců pak vyznává pravoslavnou víru, 5 % pak řeckokatolickou, 4 % evangelikální víru a 1 % jsou pak římskí katolíci.¹³ Imigrace z Ukrajiny tak způsobila, že pravoslavná církev je v současnosti druhou největší denominací v Česku. Ukrajinci však navštěvují ve vyšších počtech i řeckokatolickou církev a také mnohé menší evangelikální církve a společenství. Zatímco návštěva bohoslužeb u pravoslavné církve není tak vysoká, kdy asi 25 % Ukrajinců navštěvuje bohoslužby pouze jednou až dvakrát do roka a 7 % častěji než jednou za měsíc, tak u evangelikálních církví je návštěvnost nedělních bohoslužeb mnohem vyšší.

Z dosavadního výzkumu vzešlo několik aspektů v kontextu role náboženství pro život ukrajinských migrantů v Česku. Církev a na ně navázané neziskové organizace pomáhají migrantům v praktických záležitostech a vytváří platformu pro nové kontakty a komunikaci s většinovou společností. Církev jsou také zdrojem ukrajinského kulturního života v Česku a umožňují jim odpočinout si od každodenních starostí a dát novou naději v jejich marginální roli v české společnosti. Církev tak spolupomáhají Ukrajincům tím, že je integrují do české společnosti, i když mohou také sloužit jako „přestupní stanice“ pro jejich další migraci na Západ (především Německo, Kanada atd.), což je patrné především u evangelikálních církví. ■

Poznámka:

Příspěvek byl zpracován v rámci grantového projektu GA ČR č. 24-12894S „Role náboženství při integraci ukrajinských migrantů v Česku a související proměny religiozní krajiny“.

Religion and Migration

The article deals with the relationship between religion and migration in general, primarily within the framework of the push-pull concept. It also points to the insufficient attention paid to this topic, citing several examples from history. It also presents in detail the role of religion in the integration of migrants in the destination country, using the example of Ukrainians in Czechia.

doc. RNDr. **Tomáš Havlíček**, Ph.D. (*1966), vystudoval geografii na Univerzitě v Salcburku a postgraduální studium pak na PFF UK v Praze, kde také vyučuje regionální a kulturní geografii. Dlouhodobě se zabývá religiozní krajinou a interdisciplinárním výzkumem role náboženství v současné společnosti a prostoru.

Poznámky (dokončení)

- 8 Kramer, S., Tong, Y. (2024): The Religious Composition of the World's Migrants. *Pew Research Center* [online] August 2024, URL: www.pewresearch.org.
- 9 Trinka, E.M. (2019): Migration and Internal Religious Pluralism. A Review of Present Findings. *Journal of Interreligious Studies*, 28 (2): 3–23.
- 10 Tamtéž.
- 11 Havlíček, T., Klingorová, K., Lysák, J. et al. (2017): *Atlas náboženství Česka*. Karolinum, Praha, 224 s.

- 12 Vojtíšek, Z. (2020): Náboženství vietnamské menšiny v Česku: příklad postsekulární tendence mezi imigranty. In: Havlíček, T., Klingorová, K. a kol. *Postsekularismus v Česku. Trendy a regionální souvislosti*. Nakladatelství P3K, Praha, s. 101–143.
- 13 Spurný, M., Tabery, P. (2025): Integrace ukrajinských uprchlíků: trh práce, bydlení, znalost češtiny a vzdělávání dětí. Výzkum Hlas Ukrajinců. *CVVM* [online], URL: <https://cvvm.soc.cas.cz>.